

Czerwiec 2012

autorzy:

Anna Sacha – anna.sacha@onsi.pl
Organizacja niesłyszących Słabosłyszących Internautów

Maciej Kasperkowiak - maciej.kasperkowiak@pfos.org.pl
Polska Fundacja Osób Słabosłyszących

Napisy dla osób głuchych oraz słabosłyszących i tłumaczenia w języku migowym w telewizji – standardy, dobre praktyki, stan obecny

Kogo dotyczą napisy?

Zgodnie z danymi GUS, liczba osób z różnego rodzaju dysfunkcjami słuchu znacznie przewyższa kwotę miliona. Do tej grupy zaliczają się osoby głuche i słabosłyszące. Problem występowania niedosłuchu również występuje u osób starszych.

Napisy są uniwersalnym środkiem przekazu informacji słownej w telewizji, który umożliwia osobom z wadą słuchu odbiór treści na równi ze słyszącą częścią społeczeństwa.

Kogo dotyczą tłumaczenia w języku migowym?

Tłumaczenie w języku migowym skierowane jest głównie do osób głuchych i słabosłyszących, dla których pierwszym językiem był polski język migowy (dalej jako PJM), a drugim język polski (w takim kontekście polski może być językiem obcym). Stopień opanowania języka polskiego przez głuchych/słabosłyszących jest zróżnicowany. W związku z tym konieczne jest zapewnienie tłumaczeń na polski język migowy w celu przekazania istotnych informacji w sposób zrozumiały osobom posługującym się tylko PJM (w szczególności komunikaty ostrzegawcze czy programy informacyjne).

Telewizja dostępna

Obecnie nadawcy programów telewizyjnych zobligowani są do nadawania 10% swoich programów z udogodnieniami w postaci: audiodeskrypcji, napisów dla osób głuchych oraz słabosłyszących, tłumaczenia w języku migowym zgodnie z ustawą z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (z późn. zmianami).

Chcielibyśmy zwrócić uwagę, iż osoba niewidoma nie jest w stanie korzystać z napisów czy tłumaczenia w języku migowym nie będzie przydatne osobie niewidomej, i na odwrót - audiodeskrypcja w żaden sposób nie zwiększy dostępności programu osobom głuchym ani słabosłyszącym. Natomiast w celu spełnienia ustawowych w/w progów, nie bierze się pod

uwagę faktu, iż program dostosowany, to taki, który jest dostępny zarówno dla osób niewidomych, jak i głuchych oraz słabosłyszących jednocześnie. W związku z tym dochodzi do praktyki, iż na potrzeby spełnienia w/w ustawowego 10% progu dostosowania sumuje się poszczególne udogodnienia niezależnie od jej charakteru. Taki sposób wyliczania doprowadził do nierówności w ilości udogodnień wobec osób niewidomych oraz osób głuchych i słabosłyszących. Innym słowy, naszym zdaniem, nadawcy programów telewizyjnych powinny nadawać udogodnienia w taki sposób aby programy dostarczały 10% ustawowego czasu nadawania w postaci audiodeskrypcji, 10% ustawowego czasu nadawania w postaci napisów dla niesłyszących oraz 10% ustawowego czasu nadawania w postaci tłumaczenia na język migowy.

Liczymy, że przy najbliższej nowelizacji ustawy medialnej regulacje te zostaną odpowiednio zmodyfikowane w taki sposób aby zapewniały taką samą procentowo kwotę ustawowych udogodnień dla wszystkich grup (grupy osób niewidomych oraz grupy osób głuchych i grupy osób słabosłyszących) niezależnie, a nie łącznie.

Podstawa prawna

Wyciąg ze znowelizowanej ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (dalej jako „ustawa medialna”), która weszła w życie z dniem 1 lipca 2011 roku:

Art. 18a.

- 1. Nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy, tak aby co najmniej 10 % kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia.*

Ustawa medialna oparta jest na Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady o audiowizualnej usługach medialnych.

Czego dotyczy dyrektywa audiowizualna UE:

- telewizji naziemnej, telewizji satelitarnej, telewizji na urządzenia mobilne,
- telewizji kablowej, telewizji na żądanie przez internet
- redakcji programowych tworzących programy do telewizji,
- wydawców którzy zarządzają redakcjami.

Nie dotyczy:

- internetu (poza sytuacją kiedy redakcja tworzy też program do telewizji),
- treści tekstowej i interaktywnej w internecie,
- treści w programach czy elektronicznych wersjach gazet czy czasopism,
- firm oferujących hosting czy tworzeniem zawartości do internetu,

- radiostacji i programów radiowych.

Napisy polskich stacjach telewizyjnych – stan obecny

Przed wejściem w życie znowelizowanej ustawy medialnej nadawcy programów telewizyjnych TVP S.A. oraz Canal + nadawali niektóre programy telewizyjne dostępnymi dla osób głuchych i słabosłyszących. Napisy są sporządzane w TVP S.A. począwszy od 1994 roku, a w Canal + od 2010 roku.

Dla porównania, angielskie BBC nadaje 100% programów z napisami. BBC osiągnęła ten wskaźnik poprzez stopniowe zapewnienie coraz wyższego odsetka napisów rok po roku.

W Polsce, większość stacji telewizyjnych wprowadziły do swoich programów udogodnienia dopiero w efekcie wprowadzenia wspomnianej ustawy medialnej.

Wprowadzenie obowiązku nadawania programów z udogodnieniami jest nowością w polskiej praktyce telewizyjnej, co spowodowało, iż wprowadzenie tego obowiązku było utrudnione. Dodatkowo, proces ten utrudniał brak szczegółowych ogólnie-obowiązujących wskazówek czy „dobrych praktyk” które mogłyby stanowić solidną postawę do tworzenia napisów zgodnych z oczekiwaniami odbiorców. W związku z tym, my, jako odbiorcy, głusi oraz słabosłyszący, chcielibyśmy zwrócić uwagę na następujące kwestie, które pozwolą nadawcom programów telewizyjnych udoskonalić nadawanie swoich programów z udogodnieniami.

Najczęstsze błędy popełniane przez nadawców telewizyjnych

1.Brak szczegółowego terminarza programów z udogodnieniami

Większość nadawców telewizyjnych, którzy emitują programy z udogodnieniami nie udostępnia szczegółowego terminarza programów emitowanych z udogodnieniami. W praktyce, stacje telewizyjne dostarczają jedynie ogólną informację, że stacja sporządza napisy (głównie tuż przed emisją danego programu). Sugerujemy wprowadzenie takowego terminarza np. na stronie internetowej czy w menu DVB, który z odpowiednim wyprzedzeniem wskaże, jakie pozycje programowe będą emitowane z napisami wraz z instrukcjami wskazującymi w jaki sposób takowe udogodnienia uruchomić. Obecnie stosowane są różne technologie emisji napisów. Dla przykładu stacja telewizyjna TVP S.A. emituje napisy w postaci teletekstu na stronie telegazety 777, Polsat ma analogiczną stronę 780, a TVN emituje wyłącznie napisy w technologii DVB (możliwe do zobaczenia jedynie na monitorach typu LCD/LED z technologią

DVB). Niezależnie od stosowanej technologii i strumienia przekazywania informacji, sugerujemy wprowadzenie obowiązku udostępnienia terminarza programów z udogodnieniami. Ponadto sugerujemy, aby pozycje programowe z napisami czy tłumaczem języka migowego były również dostępne w technologii EPG.

Rekomendujemy, aby każda stacja utworzyła na swoich stronach internetowych podstronę z informacjami dla osób głuchych i słabosłyszących oraz niewidomych (obowiązkowo), w tym także podany zostanie kontakt do zespołu zajmującego się napisami (opcjonalnie, jako dobra praktyka). Sprawa napisów w Polsce raczkuje dopiero, dlatego nadawcy powinni przestać się bać tego tematu, podejść do niego otwarcie, w tym otworzyć się również na komunikację z widzami, którzy mogliby zgłaszać uwagi bezpośrednio do teamów zajmujących się emisją napisów (o ile to możliwe).

2. Brak emisji programów z tłumaczeniem w języku migowym lub są to przypadki sporadyczne

Część programów powinna być nadawana także w języku migowym. Uważamy, że tłumaczenia powinny odbywać się w polskim języku migowym (PJM), nie w systemie językowym – miganym tzw. SJM. Użytkownicy SJM to osoby znające język polski, a więc są one w stanie w sposób alternatywny pozyskać dane informacje (np. korzystając z napisów). Naszym zdaniem, tłumaczenia w języku migowym powinny być realizowane przede wszystkim w programach informacyjnych i w audycjach nadawanych na żywo. Szacuje się, że w Polsce natywnych użytkowników PJM jest ok. 50 tys. osób. Osoby te, w naszej opinii, nie powinny być wykluczane z dostępu do najważniejszych informacji. W telewizjach regionalnych mogliby być zatrudniani tłumacze lokalni, którzy znają regionalizmy z danego obszaru (od niedawna tłumacza Polskiego Języka Migowego możemy zobaczyć w Wiadomościach Łódzkich w lokalnej TVP, w tym także on-line na stronie internetowej).

3. Nadawanie napisów tylko w postaci „pre-recorded”. Brak napisów do programów nadawanych na żywo.

Emitowane napisy (poza np. wydaniem „Wiadomości” w TVP SA) są w zasadzie sporządzane wcześniej. **Rekomendujemy zapewnienie napisów w programach nadawanych także na żywo.** Ogólnie akceptowane standardy emisji napisów w telewizji określają, że dopuszcza się niewielkie opóźnienia związane z wyświetlaniem takich napisów. Do tego typu programów

należałoby zatrudnić odpowiednio przeszkolone osoby świadczące usługi Symultanicznego Przekazu Tekstowego – SPT (ang. „Speech To Text”), które zadbałyby o przekazanie nie tylko o treści przekazu słownego, ale również o oznaczenie osoby mówiącej oraz opis towarzyszących im dźwięków. Tak zatrudniona osoba przy zastosowaniu nowoczesnej technologii (na bazie takiej stosowanej jak w Wielkiej Brytanii) może dostarczyć napisy w sposób znacznie bardziej efektywny, również kosztowo, niż tradycyjny sposób nadawania napisów.

4. Brak różnorodności programów z udogodnieniami

Istotnym elementem jest również odpowiedni dobór programów, które mają być nadawane z napisami i/lub tłumaczeniem na język migowy. Warto, by stacje telewizyjne w sposób przemyślany selekcjonowały programy na potrzeby udogodnień. W praktyce, najczęściej udostępnianymi programami dla osób głuchych i słabosłyszących są seriale i filmy. Rekomendujemy urozmaicenie udogodnionych programów, obejmującą wszystkie tematyki, w szczególności te najpopularniejsze programy. Szczególnie istotne jest również udostępnienie udogodnień również w programach o edukacyjnej tematyce dla dzieci i młodzieży. Te programy skierowane dla najmłodszych widzów, którzy jeszcze nie są biegli w czytaniu mogą być w tej sytuacji tłumaczone na język migowy.

W sytuacji, gdy stacja telewizyjna nadaje kilka programów informacyjnych dziennie, rekomendujemy aby choć jeden z nich miał napisy, a drugi tłumaczenie w Polskim Języku Migowym.

Ogólnie akceptowanym standardem w przypadku emisji filmów fabularnych, dokumentalnych, edukacyjnych (z wyłączeniem dzieci niebędącymi jeszcze biegli w czytaniu) oraz transmisji sportowych są napisy. W tej sytuacji bowiem widz może skupić się przede wszystkim na obrazie, a nie na osobie migającej.

5. Różne standardy redagowania i udostępniania napisów oraz tłumaczeń na język migowy

Brak obowiązujących standardów czy „dobrych praktyk” powoduje różnorodność w zakresie jakości i sposobu redagowania i wyświetlenia napisów i tłumaczeń na język migowy. W naszej opinii, napisy te powinny być odzwierciedleniem zapisu ścieżki dźwiękowej przekazu telewizyjnego. Innym słowy, osoba głucha/słabosłysząca powinna odczuwać wrażenia wynikające z przekazu treści w sposób identyczny jak osoba nieposiadająca wadę słuchu. Kolejne kwestie, na które chcielibyśmy zwrócić uwagę to:

- ⤴ Brak napisów dodatkowych tj. informujących o dźwiękach czy odgłosach wydawanych poza planem filmowym (takie jak opis dzwonka do drzwi czy wystrzału z broni palnej znajdującego się poza planem filmowym). Rekomendujemy, aby te dodatkowe informacje były ujęte kapitalikami czy podobnymi specyficznymi znakami. Czasem informacje dodatkowe są z kolei zbyt przesadzone np. tłumaczony jest każdy dźwięk który bezsprzecznie jest zauważalny na planie filmu. Dla przykładu, jeżeli ktoś puka do drzwi i jest to wyraźnie widoczne na obrazie, opis dźwięku można pominąć. Z kolei jeśli pukanie znajduje się poza planem, dźwięk takowy można opisać. Należy również wziąć pod uwagę wagę i istotność danego dźwięku z punktu widzenia kontekstu przekazywanego dźwięku. Opisy podkładów muzycznych, naszym zdaniem, nie są konieczne, ale jeżeli słyhać powszechnie znane utwory rekomendujemy również je opisywać.
- ⤴ Brak tła do napisów. powoduje, że napisy często są niewyraźne. W technologii cyfrowej można także zastosować inne kolory niż biały np. żółty, zielony, niebieski dla odróżnienia pozostałych niż głównego bohatera wypowiedzi lub wypowiedzi z dalekiego planu, narratora itp.
- ⤴ Brak stosowania etykiet z imionami, gdy nie widać mówiącego w sytuacji gdy nie został przypisany kolor napisów do bohatera np. "MARYSIA: Ale z Ciebie ranny ptaszek." W tej sytuacji osoby słyszące są co do zasady w stanie ustalić na podstawie głosu, kto w danej chwili mówi.
- ⤴ Zasłanianie napisami innych elementów informacyjnych. Przykładowo, w wydaniu „Wiadomości” TVP S.A. napisy pokrywają się z paskiem informacyjnym widocznym dla wszystkich widzów. Rekomendujemy w tej sytuacji umiejscowienie napisów ponad paskiem informacyjnym.
- ⤴ Skracanie i upraszczanie tekstów do napisów w sposób istotny zmieniający ich treść. Skracanie i upraszczanie jest w pewnych okolicznościach nieuniknione przy produkcji napisów, ale rekomendujemy zastosowanie ogólnoakceptowalnych zasad dotyczących skracania i redagowania tekstów do napisów. W naszej opinii, niedopuszczalne jest takie skracanie czy upraszczanie tekstów, które całkowicie zmienia sens czy kontekst wypowiedzi np. przysłowie polskie zmieniane jest na „bardziej przystępny” tekst lub żarty nie są tłumaczone dosłownie bądź całkowicie pomijane.
- ⤴ Emitowanie powtórek z napisami. Do ustawowych obligatoryjnych 10% emisji napisów, w naszej opinii, nie powinno wliczać się powtórek programów.

- ⤴ Programy przechowane na serwisach „archiwalnych” (jak np. w serwisach VOD) nie zapewniają napisów pomimo ich występowania w bieżących emisjach antenowych. Sugerujemy wprowadzenie ich również do tych programów umieszczonych w tych serwisach, w szczególności do tych programów gdzie już zostały sporządzone napisy.
- ⤴ Wklejanie napisów na sztywno. Emitowane napisy dla osób z wadą słuchu powinny być wyświetlane opcjonalne gdyż słyszący widzowie mogą preferować oglądanie bez napisów.
- ⤴ Naszym zdaniem, filmy dokumentalne, fabularne, przyrodnicze, seriale powinny być emitowane wyłącznie w wersji z napisami. Stosowanie tłumaczenia w języku migowym tylko wtedy, jeżeli nie ma innej opcji.
- ⤴ Niski odsetek dostępności programów dla dzieci i młodzieży z napisami lub tłumaczeniem na język migowy
- ⤴ Jakość napisów nieraz pozostawia wiele do życzenia. Do najczęstszych błędów należą błędy typu – zła gramatyka, logika wypowiedzi, brak znaków interpunkcyjnych, napisy nie mieszczące się na ekranie, urwane, zbyt długo się wyświetlające.
- ⤴ Rekomendujemy nazywanie odbiorców „głuchych” i „słabosłyszących”. Stosowanie nazewnictw typu „osoby z upośledzeniem słuchu” lub „głuchoniemymi” prowadzi do częstych praktyk błędnego postrzegania osób z wadą słuchu.

Biorąc pod uwagę fakt, że od lipca 2013 naziemna telewizja analogowa nie będzie już nadawana, gdyż zostanie wyparta przez technologię cyfrową, dostawcy usług medialnych powinni rozważyć dostarczanie napisów wg standardu DVB Subtitles gdyż dają one większe możliwości niż stosowanie teletekstu.

Podsumowanie

Brak obowiązujących standardów, okres przejściowy (przejście telewizji analogowej na cyfrową), dodatkowe koszty, nieznajomość tematu i problematyki osób z wadą słuchu powodują iż uczynienie telewizji dostępnej nie jest procesem krótkotrwałym i łatwym. Niemniej jednak dobra wola, otwartość i efektywna współpraca ze wszystkim zainteresowanymi stronami pozwoli na sprawne i szybkie przeprowadzenie tego procesu. Z kolei, posiadanie statusu telewizji dostępnej to coś, z czego stacje mogą być dumne i bezsprzecznie wnosi dodatkową wartość CSR. Ponadto, wszystko wskazuje na to, że w najbliższych latach zostanie wprowadzony nowelizacją ustawy medialnej wyższy wskaźnik emisji napisów i tłumaczeń ze względu na konieczność dostosowania się do wymogów dyrektywy audiowizualnej. Jesteśmy przekonani,

że w erze komunikacji międzyludzkiej jak i błyskawicznym postępie technologicznym stacje telewizyjne mogą w sposób sprawny i efektywny pozwolić, aby osoby głuche i słabosłyszące słuchu mogli pozostać pełnoprawnymi odbiorcami telewizji i w pełni korzystać z życia społecznego.